

СПОРТ ИНШОТЛАРИНИ АРХИТЕКТУРАВИЙ ЛОЙИХАЛАШДАГИ ТАЛАБЛАР ТЎҒРИСИДА

Б.И.Иноғомов. арх.ном. доц., Р.И.Алимжанов в.б.доц. Тошкент Архитектура Курилиш
Университети, Тошкент, Ўзбекистон

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10069925>

Аннотация: Мақолада спорт иншоотларини архитектуравий лойихалашдаги функционаллик талаблари ва технологик томонлари баён этилган. Спорт биноларини шакллантиришда ижтимоий, функционал омиллар, талаблар тадқиқ этилган ва уларни лойихалаш жараёнида ҳисобга олиш тўғрисида таклифлар берилган.

Калит сўзлари: спорт иншоотлари, функционаллик, архитектуравий ечим, функционал талаблар, омиллар.

СПОРТИВНЫЕ АРХИТЕКТУРНЫЕ ОБЪЕКТЫ, РАЗРАБОТАННЫЕ ПО ТРЕБОВАНИЯМ

Аннотация: В статье описаны функциональные требования и технологические аспекты архитектурного проектирования спортивных сооружений. Изучены социальные, функциональные факторы и требования при формировании спортивных сооружений и сделаны предложения по их учету в процессе проектирования.

Ключевые слова: спортивные сооружения, функциональность, архитектурное решение, функциональные требования, факторы.

SPORTS ARCHITECTURAL OBJECTS DEVELOPED ACCORDING TO REQUIREMENTS

Abstract: The article describes the functional requirements and technological aspects of the architectural design of sports facilities. Social, functional factors and requirements in the formation of sports facilities have been studied and proposals have been made to take them into account in the design process.

Keywords: sports facilities, functionality, architectural solution, functional requirements, factors.

КИРИШ

Турли хил ва аҳамиятга эга эга спорт иншоотлари ҳам умумий, ҳам иншоотлар типи, вазифаси ва спорт турига кўра алоҳида функционал талабларга ҳам жавоб бериши керак.

Физкультура, спорт ёки спорт ўйинларида ёки қандайдир жисмоний машқларда қатнашиш билан, фаол дам олиш машғулоти учун асосий иншоотлар ёки хоналар (спорт зали, футбол майдони, сузиш учун бассейн ваннаси, чанғиларда сакраш учун трамплин ва бошқалар) зарур.

Асосий иншоотлар таркиби, қурилмалари, габарит ўлчамлари ва усқуналари бутунлай спорт тури ва иншоотнинг турига боғлиқ (ёпик, очик, маҳаллий трасса ва бошқалар).

ТАДҚИҚОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

Ўқув-тренировка ишлари учун мўлжалланган иншоотларни режалашнинг функционал асослари – тренировканинг асосий жараёни ва физкультурачиларни дам олишини таъминлаш, тренер таркибини, илмий лабораториялар, ходимлар ва маъмуриятнинг нормал ишлаши учун шароитлар яратишни ўз ичига олади.

Физкультурачилар оқими кириш эшиги орқали тақсимлаш ҳудуди ёки вестибюлга киради, вестибюл гардероблар, маъмурият, тренер, врачлар ва илмий бригадалар хоналари, буфет, дам олиш хонаси ва санитар бўғинлар билан қулай боғланган. Сўнгра физкультурачилар ёрдамчи хоналар (ечиниш ва душ хоналари) га ва жисмоний маданиятнинг назарий ёки амалий машғулоти жойларига йўл оладилар.

Амалий машғулотлар учун мўлжалланган асосий хоналар ёки иншоотлар билан қулай ўзаро боғлиқда дам олиш, реабилитация, илмий назорат (функционал диагностика, датчиклар кўрсатмалари ва бошқалар) хоналари ва ўқув-тренировка жараёнининг (тренировка, снарядлардан навбатма-навбат фойдаланиш ва бошқалар) қабул қилинган тизими билан боғлиқ кутиш хоналари жойлаштирилиши керак бўлади.

Амалий машғулотлар учун мўлжалланган худудлар ёки хоналардан аввал ва улардан кейин, гуруҳларни йиғиш, дарснинг бирламчи ва якуний қисмини ўтказиш учун худуд (хоналар)-ни кўзда тутиш мақсадга мувофиқдир.

Маъмурият, врач, навбатчи тренер, илмий ходим ва хизматчилар хоналари кириш жойи, ҳамда назарий ва амалий машғулотлар хоналари билан қулай боғланган бўлиши керак бўлади.

Техник, спорт ускуналари ва инвентарлари хоналарини машғулотлар учун хоналар ва худудлар, хўжалик ховлиси ёки алоҳида кириш жойлари билан қулай боғлаш талаб этилади.

Намойиш иншоотларининг функционал-лойихавий ечими мусобақалар ўтказиш учун ҳамда иштирокчилар, ҳакамлар, командалар вакиллари, томошабинлар ва матбуот ходимларига хизмат кўрсатиш учун қулай шароитлар билан таъминланиши керак бўлади.

Мусобақа иштирокчилари, ҳакамлар ва хизматчи ходимлар алоҳида ёки умумий кириш эшигидан, назорат ёки қайд қилиш хоналаридан ўтадилар ва сўнгра оқимларга бўлиниб кетадилар.

Мусобақа иштирокчилари оқими кейинчалик уларга хизмат кўрсатиш ва мусобақаларга тайёрланишга мўлжалланган хоналар ва худудларга, сўнгра эса мусобақа ўтказилувчи худудлар ёки хоналарга кетади.

Мусобақа иштирокчилари учун хизмат кўрсатиш хоналар гуруҳларига ечиниш, ювиниш, массаж ва бошқа муолажалар хоналари киради. Бундан ташқари мусобақа олдидан шуғулланиш, мусобақагача, мусобақа жараёнида ва ундан сўнг дам олиш ва реабилитация учун хона ва худудлар, ҳамда мусобақани кузатиш ва томоша қилишлари мумкин бўлган жойлар ҳам хизмат кўрсатиш хоналарига киради. Бу худудлар ва хоналар мажмуалари мусобақа ўтказиш учун асосий худуд ва хоналар, ҳамда врач, тренер хоналари билан, иштирокчилар учун буфет ва маъмурият билан қулай боғланган бўлиши лозим.

Ҳакамлар, тренерлар, команда вакиллари ва мусобақа ўтказётган ташкилотлар учун хоналар гуруҳига мажлис хоналар ва секретариат, ҳакамлар учун ечиниш ва ёрдамчи хоналар, мусобақа жараёнида ҳакамлар ишлаши учун жойлар ва худудлар, иштирокчиларни тақдирлаш учун жиҳозланган майдончалар, тренерлар, вакиллар ва матбуот учун хоналар, алоқа воситалари хоналари, теле ва кинотасвирлар майдончалари ва хоналари киради.

Ҳакамлар коллегиясининг ишлаши учун хона ва худудлар бир-бири билан, мусобақалар учун асосий иншоотлар билан, маъмурият, командалар вакиллари ва тренерлари билан, нашриёт ва мусобақа ўтказётган ташкилот вакиллари билан яхши ўзаро боғланган бўлиши ва шу билан бирга, иштирокчилар, матбуот ва томошабинлар томонидан ҳеч қандай таъсирсиз тинч ишлаш имкониятини таъминлаши керак бўлади.

Матбуот учун (нашриёт, радио ва телевидения мухбирлари) хоналар мажмуасига ишчи хоналар (мухбирлар ва ахборот учун), мусобақани кузатиш учун жойлар, ҳамда кино, фото ва телевизион тасвирлар учун (телефон алоқа, ишчи столлари ва телевизорлар билан жиҳозланган трибуналардаги мухбирлар жойлари, шарҳловчилар кабиналари, тасвир учун майдончалар ва бошқалар), лабораториялар, техник ва хизматчи хоналар (телевидениянинг диспетчерлик пунктлари, кўпайтирувчи аппаратуралар, буфетлар ва бошқалар) киради.

Матбуотнинг барча хоналари мусобақа ўтказётган ташкилотлар ва иштирокчилар хоналари билан ўзаро қулай боғланган бўлиши лозим. Шу билан бирга, нашриёт, радио ва телевидения вакиллари ишлаши учун нормал шароитни таъминлаш мақсадида имконият борича изоляциялаш ҳам керак.

Мусобақага хизмат кўрсатувчи ходимлар учун хоналар асосий иншоотлар, мусобақалар ўтказилаётган ҳудудлар ва хоналар билан, техник хоналар, спорт жиҳозлари ва ускуналари омборлари, хўжалик ховлиси ва хизматчилдр учун кириш қисми билан қулай боғланган бўлиши зарур.

Томошабинларга хизмат кўрсатиш учун хоналар мажмуасига томошабинлар кириш эшиги яқинида жойлашган ғазна гуруҳи, тақсимловчи ҳудудлар, гардероблар, хоналар эга навбатчи маъмур, буфет, санитар бўғинлари ва томошабинлар минбари билан қулай боғланган кириш бўғини киради.

Умумий жисмоний тайёргарлик, фаол дам ва ўйинлар учун спорт иншоотларини лойихалашнинг функционал томонлари ҳисобга олинадики, қайсики бундай иншоотларга жисмоний маданиятнинг бир ёки бир неча турлари билан шуғулланиш учун заллар ёки хоналар, шунингдек, тинч дам олиш ва ўйнаш (стол ўйинлари, ўқув хоналари, акваториялар билан мажмуадаги кўкаламзорлаштирилган ҳудудлар ва бошқалар) хоналари киради. Бундай турдаги иншоотлар оммавий ўқув-спорт машғулотлари учун қулай бўлиши керак, бунинг учун ҳудуднинг алоҳида майдонлари ва асосий иншоотлар қисмлари жиҳозланади. Бу иншоотларнинг функционал жараёнлари хусусиятлари – бу жисмоний маданият ва спорт машғулотларини дам олиш ва ўйинлар билан ҳеч қандай регламентсиз мустақил алмашинувидир. Ёрдамчи хоналарнинг маъмурий-хўжалик ва бошқа гуруҳлари таркиби ва ташкилоти айнан қайси спорт турига мўлжалланганлиги, иншоот синфи ва маҳаллий шароитларга кўра аниқланади.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Иншоотнинг вазифасига кўра фойдаланишдан ташқари, одатда унда бошқа тадбирлар ҳам ўтказилади. Масалан, намойиш спорт иншоотларида бўш вақтда ўқув-тренировка машғулотлари, ўқув-тренировка иншоотларида эса, айрим ҳолларда мусобақалар ёки фаол дам олиш тадбирларини ўтказиш мумкин. Бундан ташқари, бир спорт иншооти (зал, манеж) дан турли спорт турлари учун фойдаланиш мумкин. Шунинг учун, спорт иншоотларини лойихалашда турли жараёнлар учун фойдаланиш имкониятини кўзда тутиш мақсадга мувофиқдир.

Ўқув-тренировка машғулотлари учун ёпиқ спорт иншоотлари режасининг функционал-технологик схемаси шундай тузилади-ки, спорт билан шуғулланувчилар оқими вестибюль ва кайднома орқали ечиниш ва ювиниш хоналарига (эркаклар ва аёллар учун алоҳида), сўнгра разминка ёки асосий залга (эркаклар ва аёлларнинг биргаликдаги машғулотларида), улардан эса ечиниш ва ювиниш хоналаридан чиқиб кетиши лозим. Тренер, маъмурият, тиббиёт ходимлар хоналари вестибюль ва асосий зал билан қулай боғланиши керак бўлади.

Жамоат бинолари, шу жумладан, спорт иншоотларининг архитектуравий қиёфаси, жамият дунё қарашини акс эттириши лозим. Спорт иншоотлари ташқи кўриниши ва интерьер жиҳозларида ижтимоий, илмий-техник ривожланиш ютуқлари ўз аксини топиши керак. Спорт иншоотлари архитектуравий қиёфаси шунингдек, уларнинг функционал аҳамияти ва тузилмасини ҳаққоний кўрсатиши зарур. Спорт иншоотлари архитектуравий композициясида алоҳида иншоотларда ҳам, бутун спорт мажмуасида ҳам ғоявий юқори бадий ечимлар яратиш учун маҳобатли ташвиқот воситаларидан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга.

Спорт иншооти ёки мажмуасининг архитектуравий қиёфасини шакллантиришда шаҳарсозлик ва табиий омилларни диққат билан ўрганиш зарур. Йирик спорт иншоотлари кўпинча шаҳар районлари, йирик парклар ва бошқа жамоат мажмуалари архитектуравий ансамблларида доминант элементи (унсури) ҳисобланади. Бу ҳолда, спорт иншоотларининг жойлашуви ва ташқи қиёфаси масалаларини атрофдаги қурилмалар, ландшафт ва яшил экинлар билан биргаликда ягона архитектуравий ансамбл сифатида ечиш даркор.

Кўпгина спорт иншоотлари катта оралиқли заллар ва нисбатан кичикроқ хизмат кўрсатиш ва техник хоналар билан характерланади. Шунинг учун, бутун иншоотнинг бадий қиёфаси кўпинча катта оралиқли тўсинлар ва ёрдамчи, хизмат кўрсатувчи хоналар учун подиумлар ёки кўшимча қурилмалар билан йирик ҳажмларни бирлаштириш натижасида аниқланади.

Ҳам йирик мусобақалар, ҳам оммавий ўқув-тренировка ишларини ўтказиш учун мўлжалланган намоиш спорт иншоотлари учун инсон оқимлари ва хоналарнинг асосий гуруҳини спортчилар, томошабинлар, ходимлар ва бошқалар учун алоҳида кириш жойлари билан ажратиш муҳим аҳамиятга эга. Бу муаммоларни усталик билан архитектуравий-бадий ечиш кўпинча спорт иншоотларининг ўзига хос қиёфасини аниқлайди.

Турар-жой районлари, микрорайонлар ва турар-уйлар гуруҳидаги спорт иншоотлари композицияси турар жой ҳудуди ва жамоат бинолари билан ягона ансамблда яратилиши керак бўлади.

Спорт иншоотлари ечимининг юқори архитектуравий-бадий сифатларига архитектор, технолог ва муҳандиснинг чамбарчас ижодий ҳамкорлиги натижасида эришилади.

Спорт иншоотлари архитектурасини ривожлантиришга янги конструкциялар, айрим ҳолларда эса, бошқа фуқаро бино ва иншоотлари шакли ва тури таъсир кўрсатади. Масалан, вантли қопламалар Мюнхен ва Токиодаги спорт ансамбллари учун ишлатилган. Лекин бунда, қабул қилинган ечимлар функционал мақсадга мувофиқлиги асосланиши керак.

Хулоса

Спорт иншоотлари ва мажмуаларини лойихалашда катта ва кичик ҳажмларнинг пропорционал мутаносиблик бирлигига эришиш, янги юпка девор шаклли қопламалардан фойдаланиш, ёруғлик тешиклари, кириш эшиклари ва ички коммуникацияларни тартибли жойлаштириш лозим. Умуман, иншоотни ташкил қилувчи барча утилитар, конструктив ва бадий унсурулар композицион бирлигини таъминлаш зарур.

Адабиётлар рўйхати

1. Б.И.Иноғомов. “Архитектаравий лойихалашнинг ижтимоий асослари” Ўқув қўлланма.Тошкент,ТАҚИ;.2015 й.
2. Б.И.Иноғомов. “Архитектаравий лойихалаш. Спорт иншоотлари” Ўқув қўлланма.Тошкент,ТАҚИ;.2019 й.
3. Dr. N. Subramanian . Design Trends of Sport Stadiums //www.academia.edu//.
4. Жестяников Л. В., Мяконьков В. Б., Асылгараева Э. Н. Проектирование спортивных сооружений: экологические инновации //http://bmsi.ru//.
5. Lidija Grozdanic. Arup and RFA Fenwick Iribarren Architects unveil plans for the new Qatar Foundation Stadium // <http://inhabitat.com/>.
6. Inogamov, B. I., & Khasanov, A. O. (2021). Taking Into Account Socio-Functional Factors in the Design of Housing. *Design Engineering*, 2587-2589.
7. Ozadovich, K. A., & Ismailovich, I. B. (2021). Issues of Organization of Service Sets on the Uzbek National Highway A-380. *Design Engineering*, 2582-2586.

8. Inogamov, V., Alimdjanov, R., & Allayarov, K. (2022). ГИЛ, ЦЕМЕНТ, ГИПС ВА ГРАНИТ КАБИ ҚУРИЛИШ МАТЕРИАЛЛАРИНИНГ ФИЗИК-КИМЁВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ ҲАМДА ИШЛАТИЛИШИ. *Science and innovation*, 1(A8), 769-774.
9. Inog'Omov, V., & Alimdjanov, R. (2022). СПОРТ ИНШООТЛАРИНИ ЛОЙИҲАЛАШДА ҚЎЛЛАНИЛАДИГАН КОНСТРУКЦИЯЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ ТЎҒРИСИДА. *Science and innovation*, 1(C8), 344-348.
10. Inog'Omov, V., & Sodikov, M. (2022). СОЛНЕЧНЫЕ ЭНЕРГИИ В АРХИТЕКТУРЕ. *Science and innovation*, 1(C8), 327-332.
11. Bakhtiyor, I. (2019). Socio-economic preconditions of the formation of mahalla of a new type. *Austrian Journal of Technical and Natural Sciences*, (1-2), 3-5.
12. Inogamov, V., Alimdjanov, R., & Allayarov, K. (2022). ГИЛ, ЦЕМЕНТ, ГИПС ВА ГРАНИТ КАБИ ҚУРИЛИШ МАТЕРИАЛЛАРИНИНГ ФИЗИК-КИМЁВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ ҲАМДА ИШЛАТИЛИШИ. *Science and innovation*, 1(A8), 769-774.
13. Kosimov, I. (2018). Gallery of the dam to keep the entrance of the precipitation and washing to remove sediment, water reservoirs accumulated precipitation pipeline cleaning methods. *Role of the using innovative teaching methods to improve the efficiency of education. Россия. Г. Москва-2018*.
14. Хасанов, А. Н., Аббасова, Р. К., & Маърибович, Қ. И. (2022). КАСБ ҲУНАР МАЖМУАЛАРИНИНГ ПАЙДО БЎЛИШ ТАРИХИ (ФАРҒОНА ВОДИЙСИ МИСОЛИДА). *Journal of new century innovations*, 19(1), 198-204.
15. Maribovich, Q. I. (2023). Architectural Improvement of Professional Centers. *Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science*, 2(3), 85-91.
16. Madamiovna, K. D., & Maripovich, K. I. (2023). The Role of Towns and Baths in Community Life And. *European Journal of Contemporary Business Law & Technology: Cyber Law, Blockchain, and Legal Innovations*, 1(2), 39-42.
17. Ozodovich, N. A., & Maribovich, Q. I. (2022). Improving the Design of Youth Innovative-Creative and Development Scientific Centers. *Eurasian Scientific Herald*, 7, 72-76.
18. Dedakhanov, V., & Kasimov, I. (2022). ANCIENT ARCHITECTURE OF THE FERGHANA VALLEY FEATURES OF FORMATION AND DEVELOPMENT (ON THE EXAMPLE OF CIVIL ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING). *Science and innovation*, 1(C6), 278-284.
19. Ozodovich, N. A., Maribovich, Q. I., & Zarina, V. (2023). KASBGA YO'NALTIRISH MARKAZINI INNOVATION LOYIHASI TAKLIFI "KIDZANIA JOB WORLD IN TASHKENT". *PEDAGOG*, 6(1), 120-129.
20. Maribovich, Q. I. (2022). Scientific Proposals for Architectural Improvement of Engineering Centers. *Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science*, 1(6), 59-63.
21. Хасанов, А. О., & Қосимов, И. М. (2023). ЎЗБЕКИСТОН ШАРОИТИДА КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШ МАРКАЗЛАРИНИ АРХИТЕКТУРА ТАКЛИФИ. *Journal of new century innovations*, 21(1), 144-150.
22. Хасанов, А. О., & Қосимов, И. М. (2023). ЖАМИЯТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШ МАРКАЗЛАРИНИ ЛОЙИҲАЛАШНИ ОПТИМАЛЛАШТИРИШ. *Journal of new century innovations*, 21(1), 136-143.